

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ

Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії

Наукові записки
Рівненського державного гуманітарного університету
Випуск 12

Рівне – 2008

Збірник наукових праць

“Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії”

Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 12. – Рівне: Рівненський державний гуманітарний університет, 2008. – 309 с.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Головний редактор:

Постоловський Руслан Михайлович, кандидат історичних наук, професор, член-кореспондент Міжнародної слов'янської академії наук (м. Рівне).

Заступник головного редактора:

Шелюк Людмила Олександрівна, кандидат історичних наук, професор (м. Рівне).

Науковий редактор:

Троян Сергій Станіславович, доктор історичних наук, професор (м. Рівне).

Члени редколегії:

Гайбонюк Володимир Дорофійович, кандидат історичних наук, професор, Заслужений діяч культури України (м. Рівне).

Галуха Любов Юріївна, кандидат історичних наук, доцент (м. Рівне).

Давидюк Руслана Петрівна, кандидат історичних наук, доцент (м. Рівне).

Жилюк Сергій Іванович, доктор історичних наук, професор (м. Острог).

Литвинчук Анатолій Іванович, кандидат історичних наук, професор, Заслужений діяч культури України (м. Рівне).

Савчук Петро Оксентійович, кандидат історичних наук, професор (м. Рівне).

Степанков Валерій Степанович, доктор історичних наук, професор (м. Кам'янець-Подільський).

Стоколос Надія Георгіївна, доктор історичних наук, професор (м. Рівне).

Терешко Юрій Миколайович, кандидат історичних наук, доцент (м. Рівне).

Швецова-Водка Галина Миколаївна, доктор історичних наук, професор (м. Рівне);

Шеретюк Валерій Миколайович, кандидат історичних наук, доцент (м. Рівне).

Згідно постанови президії ВАК України часопис „Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії” визнано фаховим виданням у галузі історичних наук

Друкується за рішенням Вченої Ради Рівненського державного гуманітарного університету, протокол № 4 від 30 листопада 2007 р.

За достовірність фактів, дат, назв і т.п. відповідають автори статей. Думки авторів можуть не співпадати з позицією редколегії. Рукописи не повертаються.

Адреса редакції: 33027, м. Рівне, вул. С. Бандери, 12.

Рівненський державний гуманітарний університет

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2008

кальсони бавовняні				
Мануфактурний товар	73	82	6	-
Дріжджі пресовані	1	14	-	-
Капелюх солом'яний	4	1	-	-
Мило косметичне	-	1	-	-
Шкіри	-	2	-	-
Лавровий лист	-	14	-	-
Ложки металічні	-	3	-	-
	299	191	63	-

Отже, контрабандний промисел на Правобережній Україні у кінці XIX - початку XX ст. мав такі особливості:

- 1) законодавчі зміни були спрямовані не на запобігання незаконному ввезенню та вивезенню товарів, а на створення системи покарань за контрабанду;
- 2) контрабанда набуває масового характеру (більшість жителів прикордонних населених пунктів займаються контрабандою як прибутковим ремеслом);
- 3) спирт був найпоширенішим контрабандним товаром [17].

Джерела та література

1. Кулишер І.М. Очерки по истории таможенной политики. – СПб. 1903. – 51 с.;
2. Кисловський Ю.Г. История таможни Государства Российского 907-1995. – Москва, 1995.- 288 с.;
3. Марков Л.Н. Очерки по истории таможенной службы.-Иркутск,1987.- 160с.;
4. Угаров Б. У таможенного барьера. – Москва: Международные отношения, 1975. – С. 5-27;
5. Історія митної справи в Україні. – К.: Знання, 2006. – С.402-426;
6. Кисловський Ю.Г. История таможни Государства Российского 907-1995. – Москва, 1995.-С.108;
7. Кулишер І.М. Почерки по истории таможенной политики. – СПб. 1903. - С.19;
8. Відомості про кількість ввезених і вивезених товарів через Дружпольську митницю (1866р.). – Центральний державний історичний архів України у м. Києві (далі ЦДІАУ в м. Києві). - Ф. 442. - Оп.45. - Спр. 156. - Арк..56;
9. Про надходження митних платежів по Волинській губернії – ЦДІАУ в м. Києві. - Ф. 442. - Оп. 537. - Спр. 183. - Арк.18;
- 10.Про надходження митних платежів по Подільській губернії. – ЦДІАУ в м. Києві. - Ф. 442. - Оп. 538. Спр. 202. - Арк.29;
- 11.Справа управляючого Ісаковецькою митницею про хід контрабандного промислу. – Державний архів Хмельницької області (далі - ДАХО). - Ф. 309. - Оп. 1. - Спр. 170. - Арк.12;
- 12.Свод учреждений и Уставов таможенных. Издание 1892 г. Ст.1578. Свод законов Российской империи. Издание 1892 г. – Т. VI. – СПб., 1892. – С.266;
- 13.Там само. – С. 267;
- 14.Марков Л.Н. Очерки по истории таможенной службы.-Иркутск,1987.- С.63;
- 15.Єсюнін С. Історія прикордонних та митних установ Хмельниччини. / Літопис Хмельниччини. – Хмельницький, 2001. – С.41;
- 16.Відомості про службовців митниці. – ДАХО. - Ф. 378. - Оп. 1. - Спр. 21. - Арк. 89.
- 17.Відомості про службовців митниці. – ДАХО, ф. 378, оп. 1, спр. 21, С. 89.

УДК 070(477.82) (09)

Мілясевич І.В.

РОЛЬ ВОЛИНСЬКОГО ЗЕМСТВА У ФОРМУВАННІ СИСТЕМИ МІСЦЕВИХ ПЕРІОДИЧНИХ ВИДАНЬ НА ПОЧАТКУ XX СТОЛІТТЯ

Земські органи управління зіграли величезну роль не тільки у розвитку освіти, культури, медицини в Україні у ХІХ – на початку ХХ століття, але й у формуванні системи місцевих періодичних видань. Проте цей напрямок діяльності земств не був спеціальним предметом ні пресознавчих, ні історико-краєзнавчих, ні книгознавчих, ні літературознавчих досліджень. Деяку інформацію про земські періодичні видання з окремих регіонів України, зокрема Київщини, Поділля, Чернігівщини, знаходимо у публікаціях А. Бойко [1], Н. М. Сидоренко, О. Д. Школьної [2], Н. Олійник [3] та ін., але діяльність Волинського земства залишається, практично, не дослідженою (за винятком історико-бібліографічного дослідження автора [4], в якому розглядається вся система волинської преси ХІХ – початку ХХ століття).

Мета цієї статті – проаналізувати систему земських періодичних видань Волині початку ХХ століття, продемонструвати її роль у суспільному та економічному житті тогочасної Волині, на основі архівних матеріалів та перегляду повних комплектів періодичних видань дослідити історію кожного періодичного видання, а також охарактеризувати діяльність службовців Волинського губернського земства з видання громадсько-політичних газет Волині демократичного спрямування.

З 1911 по 1917 рік Волинським земством було видано 14 періодичних видань різних типів, серед яких 1 журнал, 2 газети, 11 бюлетенів. Крім того, службовці різних відділів губернської та повітових земських управ були редакторами та видавцями низки газет демократичного спрямування: «Волынская почта» (1912-1914 рр.), «Волынская неделя» (1911-1913 рр.), «Волынская нива» (1913 р.) та ін.

Головним офіційним часописом Волинського губернського земства був щотижневий журнал *«Известия Волинского губернского земства»*, який видавався у Житомирі з 1 червня 1912 р. до 25 березня 1914 р. Редакторами журналу були офіційні особи – голова губернської земської управи В.С.Дверницький (1912 р. № 1 – 19), секретар губернської земської управи Л.І. Яльницький (1912 р. № 20 – 1913 р. № 34) та член губернської земської управи А.Г. Нікітін (1913 р. № 35 – 1914 р. № 12).

Часопис був помітним явищем в історії дорадянської преси. У часи Російській імперії на території України тільки чотири губернських земства видавали свої офіційні періодичні видання [5]. Майже весь зміст журналу на початковому етапі його існування був пов'язаний із висвітленням діяльності губернського і повітових земств Волині.

Програма журналу у 1912 році: 1. Закони і розпорядження уряду, що стосуються земства; 2. Статті і замітки із земських питань; 3. Статті з сільського господарства, медицини, ветеринарії, кустарної промисловості, кредиту; 4. Земські відомості по Волинській губернії; 5. Земські відомості по Російській імперії; 6. Листи читачів; 7. Питання і відповіді з земських економічних і юридичних питань; 8. Бібліографія – відгуки про нові книги, огляди преси; 9. Довідкові відомості. Оголошення.

Журнал інформував читачів про події у земському житті, діяльність відділень земської управи: ветеринарного, лікувально-санітарного, сільськогосподарського, страхового та ін.; висвітлював стан розвитку медицини і сільського господарства, проблеми шкільної та позашкільної освіти, друкував відомості про прибутки і витрати коштів у Волинській губернії тощо.

Особлива увага приділялась сільськогосподарській тематиці. Публікувались статистичні дані про розвиток окремих галузей сільського господарства у Волинській губернії, практичні статті з сільського господарства, поради щодо садівництва, бджільництва, тваринництва, висвітлювався досвід інших країн з розвитку аграрної галузі.

Для того, щоб максимально наблизити журнал до читача, редакція з перших його номерів ввела рубрики “Письма читателей” і “Вопросы и ответы”. Всі бажаючі могли звертатись до часопису з пропозиціями покращення земського правління, питаннями господарського життя, управління, торгівлі, освіти.

У кожному номері був також відділ “Бібліографія”, в якому друкувались огляди земських газет і журналів Російської імперії (огляди преси були тематичні, наприклад “Діяльність земств по сільському господарству”, “Про дитячу смертність” тощо), відгуки про нові книги і журнали, відомості про підписку на періодичні видання.

У 1913 році програма журналу дещо змінилась у плані популярності і доступності викладеного матеріалу. У доповіді Волинському земському зібранню другої чергової сесії, спеціально присвяченій реструктуризації журналу [6] говорилося: «Ввиду того, что подавляющее количество читателей «Известий» крестьяне, то является желательным изменить программу журнала в смысле общедоступности и популярности» [6, с. 28]. Відповідно до цього рішення з № 6 за 1913 рік був введений відділ під назвою “Сельское хозяйство и кооперация”. У ньому розглядались економічні умови розвитку селянських господарств, проблеми сільської кооперації, характеризувалась нова сільськогосподарська техніка, особлива увага приділялась питанням покращення селянських господарств на Волині, подавались корисні поради по веденню сільського господарства, рекомендувалась література з аграрної галузі та кооперації. Це починання часопису було високо оцінене фаховими періодичними виданнями інших губерній України, позитивні відгуки з'явилися, зокрема, в «Южно-Русской сельско-хозяйственной газете» (1913, № 27), «Экономической жизни Подолии» (1913, № 8) та ін. Крім того, журнал почав безкоштовно розсилатись також всім сільським товариствам Волинської губернії.

У 1913 році розширився також відділ “Хроніка”, який складався з чотирьох основних компонентів: події по Волині, по південно-західному краю (Україні), по Російській імперії, з – за кордону.

У 1914 році з'явився новий цікавий розділ “Познание Вольни”, в якому друкувались статті з історії, етнографії, економіки, природознавства Волині.

Часопис друкувався на якісному білому папері, у 1913 році мав кольорову обкладинку, а в 1914 році – кольорову обкладинку з ілюстраціями.

Розсилався безкоштовно земським установам (управам, школам, лікарням), земським посадовим особам Волинської губернії (агрономам, лікарям), кореспондентам статистичного бюро, вчителям сільських шкіл та іншим особам і установам, які мали відношення до діяльності земства. У 1912 році 3500 примірників журналу були розіслані безкоштовно. Тому часопис видавався досить великим тиражем. У 1913 році безкоштовний тираж був збільшений до 4500 примірників, які розподілялись таким чином: земським гласним – 412 прим., міським і земським управам – 61, лікарському персоналу – 280, агрономічному персоналу – 93, страховим агентам – 82, земським службовцям – 80, вчителям сільських шкіл – 660, кооперативним установам – 456, волосним правлінням – 243, кореспондентам статистичного бюро – 2020, іншим – 113 (1914, № 1 / 2). Така величезна кількість безоплатних абонентів була важким тягарем для бюджету часопису, крім того, у 1912 – 1913 роках редакція не мала права пільгової поштової пересилки журналу. Однак, незважаючи на ці та деякі інші проблеми, редакція не відмовилась від своєї практики розповсюдження часопису. На асигнування часопису виділялись величезні кошти: у 1913 році із засобів губернського збору було виділено 6000 руб., із засобів страхового капіталу 6000 руб. [6, с. 28].

Тематика часопису з часом розширюється, а його характер демократизується. У нових відділах журналу починають висвітлюватись події, які не робили честі владним структурам Російської імперії, листи селян про їх утиски місцевою владою, критикувалась злочинна діяльність окремих посадових осіб тощо.

Таке спрямування журналу не могло не викликати занепокоєння у місцевої влади та монархістів. У березні 1914 р. група дворян звернулася до волинського губернатора з заявою про припинення видання журналу «Известия Волынского губернского земства» «...как ничего общего не имеющего с сельским хозяйством и идущего вразрез с его верноподданническими убеждениями и взглядами» [9, с. 12]. Волинський губернатор направив цю скаргу на розгляд губернської земської управи. Голова губернської земської управи просив навести вагомі аргументи, які б свідчили про шкідливу діяльність журналу, але вони наведені не були. Заявники лише зазначили, що «...в «Известиях Волынского губернского земства» помещаются иногда статьи, не соответствующие земскому органу, есть и технические недочёты, которые могут вызвать нежелательные разговоры и поэтому подобные статьи должны быть исключены...» [9, с. 21].

Сесія земського зібрання ухвалила: «Не прерывая издания «Известий» как органа, необходимого земству, поручить Управе переработать или составить новую подробную программу этого издания, отвечающую требованиям земской жизни и представить её на утверждение земского собрания; до того же времени, в ныне издающиеся «Известиях» помещать только официальные сведения и правительственные распоряжения по земским вопросам, отчёты о деятельности губернских и уездных земств и чисто научные статьи по сельскому хозяйству ... не допускать помещения стихов, а равно и критики учреждений и отдельных лиц, вести это издание на официальном русском языке» [9].

Нова програма видання декілька раз перероблялась, а критичні напади на часопис не припинялись. У зв'язку з цими несприятливими умовами останній номер одного з найцікавіших і найбільш поширених періодичних видань Волині початку ХХ століття побачив світ 25 березня 1914 р.

Волинське губернське земство було ініціатором видання більшості фахових періодичних видань у губернії (60 % від всіх існуючих на той час у губернії фахових видань [4, с. 53-62]), що засвідчує його велику роль у розвитку економіки, організації медицини, ветеринарної, страхової та дорожньо-транспортної служби в губернії, піднесенні рівня сільсько-господарського виробництва. Земство добре орієнтувалось у проблемах розвитку економіки Волині, досконало знало інформаційні потреби читачів, тому могло чітко спланувати видання необхідної кількості періодичних видань та ретельно продумати їх тематику.

Волинь здавна була аграрним регіоном (78 % населення краю наприкінці ХІХ – початку ХХ століття було зайняте в аграрному виробництві [10, с. 309]), тому сільськогосподарська інформація тут завжди користувалась підвищеним попитом. Визначну роль у поширенні цієї інформації відігравали періодичні видання. Вони сприяли ефективному розвитку сільського господарства, допомагали впроваджувати передові методи та технології сільськогосподарського виробництва, поширювали правові знання для захисту інтересів місцевих виробників аграрної продукції, інформували про ситуацію на ринках збуту, ціни, тактику конкурентів тощо.

У цей період на Волині видавалось 5 сільськогосподарських журналів та бюлетенів [4, с. 54]. Серед них були загально-галузеві (присвячені розвитку сільського господарства в цілому) та вузько-галузеві (порушувались питання розвитку окремих ланок сільського господарства) видання. Вони створювались як товариствами («Известия Луцкого общества сельского хозяйства», «Листок хмелевода», «Бюллетень

Волинського общества хмелеводства о состоянии хмелевых плантаций в Волинской губернии») і приватними особами («Голос пчеловода»). Серед цих видань почесне місце займав бюлетень Волинської земської управи «Сельско-хозяйственная хроника Волинской губернии», бо він висвітлював не вузькі проблеми сільського господарства, а в комплексі інформував про весь стан його розвитку у губернії.

Щомісячний бюлетень сільськогосподарського відділу Волинської губернської управи у справах земського господарства «*Сельско-хозяйственная хроника Волинской губернии*» почав видаватись у 1910 році. Його редактором був голова Волинської губернської управи у справах земського господарства В.Є.Дверницький. Спочатку це видання було заплановане як сільськогосподарський журнал, але за своїм змістом і формою він з першого свого номеру мав всі ознаки такого періодичного видання як бюлетень.

Кожний номер видання складався з офіційної і неофіційної частини. В офіційній частині друкувались циркуляри і проекти Волинської земської управи, постанови Волинського губернського комітету у справах сільського господарства, інформувалось про витрати на розвиток сільського господарства, хроніку діяльності Волинської губернської земської управи з розвитку сільського господарства тощо.

У неофіційній частині вмішувались, як правило, авторські статті з проблем розвитку сільського господарства на Волині, а також матеріали узагальнюючого характеру, які характеризували стан розвитку аграрної галузі за певний період часу, висвітлювали її досягнення і прорахунки, визначали шляхи вирішення проблем. Ці матеріали містять надзвичайно цікаву інформацію про структуру сільського господарства в губернії, розподіл сільськогосподарських культур та їх урожайність на території губернії.

У 1911-1914 роках цей бюлетень був замінений поточними статистичними бюлетенями, які не мали єдиної назви, але мали єдиний підзаголовок «Текущая сельско-хозяйственная статистика». Вони виходили посезонно і відповідно до проблем сезону мали назви «Состояние озимых посевов в Волинской губернии к 15 апреля 1912 года», або «Состояние сельского хозяйства в Волинской губернии к 15 мая 1912 года», або «Урожай озимых и ранних яровых хлебов и трав в Волинской губернии в 1912 году» та ін. Ці випуски, практично, ніде не збереглися, крім РНБ у Санкт-Петербурзі.

У січні 1915 р. відновилося видання бюлетеня «Сельско-хозяйственная хроника Волинской губернии». У номерах за цей рік вже немає поділу на офіційну і неофіційну частину, немає тут також авторських статей. Майже весь зміст оновленого видання складала статистичні матеріали про розвиток сільського господарства і таблиці з цінами на різні види сільськогосподарської продукції (що було особливо актуально в період війни), а також дані про шкоду завдану сільському господарству військовими діями на території губернії.

«Сельско-хозяйственная хроника Волинской губернии» непогано збереглась в Україні. Найповніші її комплекти зберігаються у НБУВ, майже всі номери за 1915 р. знаходяться у фондах ВОУНБ, ЖОУНБ, поодинокі примірники за 1910 і 1915 рр. є у ДАВО, ДАРО, ЛНБС.*

У 1911 р. статистичне бюро та агрономічний відділ Волинського губернського земства почав видавати щомісячні статистичні бюлетені під назвами «*Цены на продукты сельского хозяйства на базарах Волинской губернии*» та «*Цены на продукты сельского хозяйства на ярмарках Волинской губернии*» з метою інформування підприємців та населення про ціни на основні сільськогосподарські продукти на території Волинської губернії. Зміст бюлетенів складала статистичні таблиці (без аналізу і коментарів), у яких по горизонталі вказувались основні види сільськогосподарських продуктів, а по вертикалі – населені пункти губернії, в яких функціонували ярмарки і базари. У квітні 1913 р. ці два бюлетеня об'єднались в один – «*Цены на продукты сельского хозяйства на базарах и ярмарках Волинской губернии*», який проіснував до 1914 року.

Волинське губернське земське правління велику увагу приділяло розвитку медицини у краї. Ним була створена мережа медичних установ, утримувався штат лікарів, фельдшерів, акушерів, пропагувались серед населення засади санітарних та гігієнічних знань. До компетенції земських установ належало надання медичної допомоги сільському населенню, що було особливо важливо в аграрній губернії.

---

* У тексті вживаються такі скорочення: НБУВ – Національна бібліотека України ім. В.Вернадського, ВОУНБ – Волинська обласна універсальна наукова бібліотека, ЖОУНБ – Житомирська обласна універсальна наукова бібліотека, ДАВО – Державний архів Волинської області, ДАРО – Державний архів Рівненської області, ЛНБС – Львівська наукова бібліотека ім. В.Стефаника, БРАН – Бібліотека Російської Академії наук, ЦДІАУ – Центральний Державний історичний архів України, РДІА – Російський державний історичний архів, РНБ – Російська національна бібліотека, ДІБУ – Державна історична бібліотека України.

Тому не випадково перші медичні періодичні видання у Волинській губернії видавались саме губернським земським правлінням. Обидва видання – *«Врачебно-санитарная хроника Волынской губернии»* та *«Ветеринарная хроника Волынской губернии»* виходили з 1910 по 1915 рік.

Бюлетень ветеринарного відділу Волинського губернського земського правління *«Ветеринарная хроника Волынской губернии»* вмщував інформацію про поточний ветеринарно-санітарний стан губернії. Кожний номер розпочинався офіційними матеріалами: циркулярами ветеринарного управління, офіційними повідомленнями Волинського губернського земського правління, інформаціями про зміни у складі ветеринарного персоналу тощо.

Після офіційних документів подаються розгорнуті огляди ветеринарно-санітарного стану губернії за місяць, відомості про поширення інфекційних хвороб на Волині і в сусідніх губерніях, аналізуються причини епідемій і діяльність ветеринарних лікарів.

Завершували кожен черговий номер *«Сведения о ветеринарном состоянии Волынской губернии за ... месяц»*. Ці відомості викладались у вигляді статистичних таблиць і інформували про хвороби людей і домашніх тварин у всій губернії, профілактичні щеплення тощо. Таблиці готувались старшим губернським ветеринарним лікарем А.Качаловським (він, напевне, і редагував все видання) за повідомленнями ветеринарних лікарів із різних повітів Волинської губернії.

Бюлетень *«Врачебно-санитарная хроника Волынской губернии»* готувався до друку фахівцями, які відповідали за медично-санітарний стан у губернії. Редактор видання Ф.І.Немоловський був одним із провідних лікарів губернії і завідував лікувально-санітарним бюро Волинського губернського земського правління. Тому часопис видавався на досить високому фаховому рівні.

Усі випуски видання мали офіційний відділ, окремі – ще й неофіційний відділ. В офіційній частині друкувались циркуляри Волинського губернського земського правління, постанови повітових лікувально-санітарних нарад та з'їздів лікарів, відомості про діяльність земського медичного персоналу, списки операцій, які зробили лікарі та фельдшери за місяць, відомості про поширення інфекційних хвороб тощо. Вся інформація супроводжувалась наочністю: схемами, графіками, картами розповсюдження недуг. Ця частина містить надзвичайно цінні дані про стан розвитку медицини у краї: кількість лікарень, медичних пунктів, лікарів, фельдшерів тощо.

У неофіційній частині друкувались дуже цікаві авторські статті з різних проблем розвитку медицини як теоретичного, так і прикладного спрямування. Тому це видання на початковому етапі його існування (1910 – 1914 рр.) поєднувало ознаки бюлетеня і журналу, навіть більше було подібне до журналу.

Тематика публікацій у неофіційній частині дуже різноманітна. Багато уваги приділяється педіатрії (дитяча захворюваність, смертність, дієта), гігієні, санітарії, епідеміології, методам діагностики та лікування. Крім публікацій теоретичного і практичного спрямування, тут містяться статті, в яких висвітлювався досвід роботи медично-санітарних служб у Російській імперії і за кордоном, давались поради по загартовуванню організму, щодо лікувальних дієт, запобігання виробничим травмам тощо. Особливо розширеною була ця частина в перші роки існування видання. У 1914 – 1916 роках зміст майже всіх номерів бюлетеня складала офіційна частина.

Обидва медичних бюлетеня Волинського земства майже повністю збереглись тільки в РНБ у Санкт-Петербурзі. Значна кількість номерів за окремі роки збереглась також у НБУВ. Розрізнені номери *«Врачебно-санитарной хроники Волынской губернии»* за 1911-1914 рр. знаходяться у фондах ДАВО, а *«Врачебно-санитарной хроники Волынской губернии»* - у ДІБУ, ДАВО та ДАРО.

У 1911 році при Волинському губернському земському правлінні було створене спеціальне метеорологічне бюро. За його ініціативою на всій території губернії засновувалась мережа метеорологічних станцій, які проводили регулярні спостереження за погодою. Для оприлюднення результатів цих спостережень у серпні 1911 р. був заснований щомісячний бюлетень *«Труды метеорологической сети Волынского земства»*, перейменованій у січні 1913 р. в *«Ежемесячный бюллетень метеорологической сети Волынского губернского земства»*.

Кожний номер бюлетеня починається загальним оглядом погоди в губернії за місяць, потім друкуються таблиці, які інформують про стан погоди: атмосферний тиск, температуру, вологість повітря, напрямок та швидкість вітру, хмарність, температуру на поверхні та в глибині ґрунту, опади. В таблицях по горизонталі перелічені дати місяця, по вертикалі – населені пункти. Крім того, подаються повідомлення про надзвичайні явища природи і стихійні лиха, іноді друкуються фенологічні дослідження. У середині номерів вміщені діаграми Житомирської метеорологічної станції за місяць. Готувались і редагувались бюлетені відомим волинським вченим, завідувачем метеорологічної мережі С.А. Бжозовським [11, с. 67-68].

Обидва видання дуже погано збереглись до сьогодні: вони є лише у фондах НБУВ, а один номер *«Ежемесячного бюллетеня метеорологической сети Волынского губернского земства»* за 1914 р. – у ВОУНБ.

Завдяки Волинському губернському земству на початку ХХ століття побачило світ ще декілька галузевих періодичних видань, зокрема бюлетені «*Дорожная хроника Волинского земского управления*» (1910 р.), «*Страховая хроника Волинского губернского земского управления*» (1910 р.) та «*Состояние операций по обязательному и добровольному страхованию и сведения о противопожарных мероприятиях на ...месяц ... года*» (1912-1913 рр.). Перші два бюлетеня припинили своє існування на перших випусках, а третє видання, яким опікувалось бюро страхової статистики Волинського губернського земського правління, виходило рівно рік – з лютого 1912 по січень 1913 року. Кожний його випуск складався з двох частин У першій подавалась текстова характеристика страхових операцій щодо земського страхування за поточний місяць, друга частина складалась з таблиць, які містили цифрові дані про стан обов'язкового та добровільного страхування, протипожежні заходи і діяльність земських страхових агентств. Всі три бюлетені збереглись лише у РНБ у Санкт-Петербурзі, а окремі номери третього бюлетеня зберігаються ще у ВОУНБ.

Волинське земство зіграло чималу роль і у формуванні громадсько-політичної преси Волині. Редакторами окремих газет і журналів цієї групи були працівники різних відділів губернських і повітових земств (зокрема В.К.Конопко, С.С.Марессевич, В.М.Кондрацький, М.А.Паласинський, Є.О.Палецький). Всі редаговані працівниками земства періодичні видання відносились до демократичного табору волинської преси. Їхніми основними завданнями були аналіз з демократичних позицій суспільного та економічного життя Волині та Російської імперії, пробудження свідомості мас, сприяння в орієнтації населення у складній політичній ситуації. Така позиція демократичної преси не могла залишити байдужим місцеве начальство, тому вона весь час перебувала у полі зору волинського губернатора і волинської жандармерії, які прискіпливо стежили за змістом та ідейним спрямуванням статей. У зв'язку з цим більшість демократичних газет існували нетривалий час.

Серед громадсько-політичних видань, редагованих працівниками земства, найдовше видавалась газета «*Волинская почта*» (з січня 1912 р. до травня 1914 р.). Газета з демократичних позицій аналізувала суспільне та економічне життя на Волині і в Російській імперії, тому зразу ж з перших номерів потрапила до “чорних списків” Волинського губернського жандармського правління. «Газета «Волинская почта», издаваемая исключительно с агитационной целью, систематически стремится подорвать авторитет духовенства на Волыни, возбудить шовинизм и враждебное чувство в поляках к русскому правительству и подорвать доверие к законным распоряжениям властей» - писав начальник Волинського жандармського управління в листі до Волинського генерал-губернатора 6 лютого 1912 року [12, с.6]. Редактор Віктор Конопко двічі був покараний величезними штрафами: в 300 руб. (за публікацію статті “Союзники кстати”, в якій критикувалась урядова ревізія Волинської земської управи) і в 500 руб. (за статтю “Речь о Волыни”, яка вміщувала “ложные сведения о деятельности правительственных учреждений”). Розміри штрафів були настільки значними, що з ними не могли погодитись навіть вищі чиновники “...даже при условии признания за указанными статьями цели возбудить в населении враждебное отношение к правительству, нельзя признать соответствующими ни мере содеянного, ни установленному практикой размеру взысканий, налагаемых на периодическую печать, так как штрафы даже для больших газет не превышают 300 руб. Максимальные же взыскания уместны лишь тогда, если периодическое издание является органом какой-либо преступной партии, служит целям последней, или же если ранее наложенные на него взыскания не оказали видимого воздействия» [13, с. 36].

Постійні репресивні заходи, ймовірно, спричинили надзвичайно часту зміну редакторів (В.К.Конопко (1912, № 1-103), В.Н.Кондрацький (1912, №104-210, 1913, № 36-57, 250 – 1914, № 104, Є.А.Палецький (1912, № 211-240, 270- 1913, № 35, № 58 – 197, М.А.Паласинський (1912, № 241-269, 1914, № 105 – 133), С.С.Марессевич (1913, № 198 – 249). Ці безпрецедентно жорстокі репресивні заходи місцевої влади викликали обурення не тільки місцевої, але й столичної преси. Зокрема, 26 вересня 1912 року газета “Русское слово” писала: “За последние десять дней здесь [на Волыни] прекратили существование две прогрессивные газеты ввиду ареста их редакторов” [14]. Не могли вони безслідно пройти і повз увагу Головного управління у справах друку. В листі начальника управління до Волинського губернатора було продемонстроване різке незадоволення діями останнього “... на будущее время сведения о наложении на редакторов повременных изданий административных взысканий сообщать одновременно с постановлением о применении таковой меры к тому или иному из редакторов согласно распоряжению Министра внутренних дел от 14 июля 1907 г.” (15, с. 14).

Постійні закриття газети могли викликати невдоволення передплатників. Тому в період припинення видання «Волинской почты» виходила газета «*Волинский курьер*». Її редактором і видавцем став Володимир Миколайович Кондрацький, який був одним з редакторів «Волинской почты». Між цими газетами існував нерозривний зв'язок: вони мали однакові програми і політичне спрямування, постійно піддавались репресіям місцевої влади, коли закривалась «Волинская почта» передплатникам

надсилався «Волинський кур'єр» і навпаки. Тобто, ці газети, фактично, взаємодоповнювали одна одну, тому змогли проіснувати порівняно тривалий час.

Працівники земства були також редакторами двох журналів демократичного спрямування «Волинської неділі» (1912-1913 рр.) та «Волинської ниви» (1913 р.).

Основне завдання часопису «*Волинская неделя*» – сприяти розвитку культурного і економічного життя Волинської губернії. Особливу увагу журнал приділяв діяльності земства та міського самоуправління. Його редактором був службовець страхового відділу Волинської земської управи Євген Олександрович Палецький.

Основні відділи часопису: 1. Статті з суспільних, економічних, політичних і літературних питань; 2. Фейлетони на громадські теми; 3. Нариси, вірші; 4. Діяльність міської думи; 5. Земство; 6. Кооперація; 7. Міське життя; 8. Новини за тиждень по Російській імперії та з-за кордону; 9. Література і життя; 10. Бібліографія; 11. Театр і музика; 12. Сільське господарство; 13. Оголошення.

Основний обсяг журналу займав перший відділ. У ньому друкувались великі за обсягом публікації, в яких подавався ґрунтовний аналіз економічних та суспільних проблем. Інші відділи були маленькі за обсягом, але вміщені у них матеріали мали дуже гострий критичний і демократичний характер. Тому і цей журнал піддавався цензурним переслідуванням. У ЦДІАУ збереглися справи, в яких волинський генерал-губернатор пропонує прийняти заходи щодо заборони журналу, бо в редакції співробітничать тільки ліві, зокрема соціал – демократи. Крім того, зберігся лист начальника Волинського губернського жандармського управління до прокурора Житомирського окружного суду від 11 липня 1913 року, в якому пропонується притягти редактора до кримінальної відповідальності за публікацію в № 29 за 1912 рік "... стихотворения «Кузнец», представляющего из себя прямой призыв рабочих к борьбе во имя освобождения от «рабства и труда». И хотя прокурор " в напечатанном стихотворении не усматривал состава преступления", генерал-губернатор і жандармське управління продовжували тероризувати часопис [16, с. 152 – 154, 17, С. 36 – 39].

Відчуваючи можливість закриття журналу, Є.О.Палецький в кінці червня 1913 р. започатковує часопис «*Волинская нива*», який мав програму подібну до «Волинської неділі». Але цей захід не дав бажаних наслідків і у липні 1913 р. обидва видання припинили своє існування.

Крім того, земство підтримувало всю демократичну пресу Волині, закупаючи значну частину її тиражу, іноді навіть виділяючи кошти на видання. У свою чергу, газети демократичного спрямування приділяли велику увагу діяльності земства, захищали його інтереси, спростовували наклепи на земство монархічних газет.

Волинське земство було причетне також до видання такого різновиду громадсько-політичних газет як «телеграмми». Від загального масиву видань цього типу вони відрізнялись «сухим» інформаційним матеріалом, невеликим обсягом і безсторонністю оцінок поточних подій. Всі «телеграмми» видавались у період Першої світової війни в 1914 – 1915 рр.

У вересні 1914 р. Кременецьке повітове земство починає видавати «*Телеграммы: Ежедневное издание бюллетеней Петроградского телеграфного агентства*». Редактором газети був заступник голови Кременецької земської управи В.Тоцький. У виданні подавались відомості про хід воєнних дій, друкувались накази Верховного головнокомандувача, інформувалось про події, пов'язані з війною (голод, епідемії тощо), вміщувались телеграми від власних кореспондентів і Петроградського телеграфного агентства. «Телеграмми» мали обсяг 1-2 с., видавались на аркушах кольорового паперу (жовтого, зеленого, синього, рожевого) і складались з однієї-двох статей на вказану тему.

Окрім примірників цих «Телеграмм» за 1914 і 1915 рр. збереглися лише у БРАН. Хоча це видання було, напевне, не єдиним на території Волинської губернії. Зокрема, у РДІА у Санкт-Петербурзі зберігається 18 архівних справ, у яких є свідоцтво на право видання «телеграмм» у Рівному, Дубно, Житомирі, Кременці, Острозі, Старокостянтиніві, Ковелі, Луцьку, Володимир-Волинському, Ізяславі, Новоград-Волинському [18], більшість з яких мали видавати земські повітові управи. Але жодне з цих видань в архівах і бібліотеках України і Росії знайти не вдалось.

Отже, Волинське земство зіграло визначну роль у формуванні системи періодичних видань в регіоні на початку ХХ століття, воно видавало біля 20 % всіх періодичних видань губернії. Вони були різних типів (офіційні, фахові, громадсько-політичні) та видів (газети, журнали, бюлетені). З діяльністю земства пов'язане виникнення в губернії нового виду періодичного видання, якого не було раніше, - бюлетеня. Більшість бюлетенів видавалась на високому професійному рівні, оскільки їх редакторами були провідні фахівці Волинського губернського земського правління. Ці видання не втратили свого інформаційного та довідкового значення для сучасних спеціалістів.

Джерела та література.

1. Бойко А. Земські культурно-освітні видання початку ХХ століття // Українська періодика: історія і сучасність: Тези доп. і повідом. Всеукр. наук.-теор. конф. – Л., 1993.- С. 43 – 45.

2. Періодичні видання Подільської губернії (1838 – 1917 pp.): Показчик /Укл. Сидоренко Н.М., Школьна О.Д., Сидоренко О.І., Фінклер В.В.- Л.; К., 1999.- 69 с.
3. Олійник Н. Преса демократичного спрямування Чернігова другої половини ХІХ – початку ХХ століття // Українська періодика: історія і сучасність: Тези доп. і повідом. шостої Всеукр. наук.-теор. конф.- Л., 2000.- С. 62 – 64.
4. Мілясевич І.В. Періодичні видання Волинської губернії ХІХ – поч. ХХ століття: Історико-бібліографічне дослідження /НАН, ЛНБ ім. Стефаника, Наук.-досл. центр періодики.- Л., 2004.- 376 с.
5. Библиография периодических изданий России, 1901-1916: В 4 т. / Под общ. ред. В.М.Барашенкова, О.Д.Голубевой, Н.Я.Морачевского; Сост. Н.Л.Беляева, М.К.Зиновьева, М.М.Никифоров.- Л., 1958 - 1961
6. Об издании «Известий Волынского губернского земства» // Доклады Волынскому губернскому земскому собранию второй очередной сессии по секретному отделу.- Житомир: Электротипография Т-ва Н.А.Бродович, 1913.- С. 27 – 29.
7. Російський державний історичний архів (РДІА).- Ф. 776, оп. 17 (1912), спр. 188.- С. 1 – 6: Про видання журналу «Известия Волынского губернского земства».
8. Доклады губернской земской управы Волынскому губернскому земскому собранию по изданию газеты «Известия Волынского губернского земства».- Житомир, 1913.- 12 с.
9. Журналы Волынского губернского земского собрания 1У чрезвычайной сессии. Заседание 14 мая 1914 г.- Житомир: Электро-типография Бродович, 1914.- 41 с.
- 10.Енциклопедія Українознавства: Словникова частина. Т. 1.- К.: Глобус, 1993.- 400 с.
- 11.Костриця М.Ю. Товариство дослідників Волині: історія, діяльність, постаті.- Житомир: МАК-видавництво, 2001.- 360 с.
- 12.Центральний державний історичний архів України у м. Києві (ЦДІАУ). – Ф. 1335, оп. 1, спр. 1505.- С. 6 – 7: Про з'ясування політичного спрямування газети «Волынская почта».
- 13.ЦДІАУ.- Ф. 442, оп. 862, спр. 10.- С. 32 – 36: Про накладання на редактора газети «Волынская почта» штрафу в 300 руб.
- 14.[О прогрессивной прессе Волыни] // Русское слово.- 1912.- 26 сент.- С. 1.
- 15.РДІА.- Ф. 776, оп. 17 (1912), спр. 285.- С. 14: Лист начальника Головного управління у справах друку до волинського губернатора про причини закриття газет «Волынская почта» і «Волынский курьер».
- 16.ЦДІАУ.- Ф. 1335, оп. 1, спр. 1505.- С. 36-39: Донесення волинського губернатора про притягнення до відповідальності редактора газети «Волынская неделя» Є.О. Палецького за опублікований в газеті вірш «Кузнец».
- 17.ЦДІАУ.- Ф. 1335, оп. 1, спр. 1505.- С. 36-39: Про притягнення Є.О.Палецького до кримінальної відповідальності.
- 18.РДІА.- Ф. 776, оп. 17 (1914), спр. 505, 506, 507, 510, 524, 525, 576, 597, 629, 630, 632, 632, 633, 634, 635, 733, 781, 790.- Свідоцтва на право видання бюлетенів Петроградського телеграфного агентства у містах Волинської губернії.

УДК 321

О.Колесник

ЦЕРКОВНЕ ПРОПОВІДНИЦТВО ЯК САМОБУТНІЙ ДУХОВНИЙ ЖАНР (ЗА МАТЕРІАЛАМИ ЧАСОПISУ „ПОЛТАВСКИЕ ЕПАРХИАЛЬНЫЕ ВЕДОМОСТИ”)

Долучення найширших кіл населення до християнської віри і церковного життя вимагало від Церкви гнучких форм впливу на громадськість. Найхарактернішою і чи не найвпливовішою із церковних виховних заходів ставала проповідь, що є проголошенням євангельського вчення про наше спасіння у живій мові перед народом. Популярність ієрарха чи священика залежала від його уміння звертатися до прихожан на гострі моральні проблеми, спираючись на Святе Письмо. Повчання як самобутній духовний публіцистичний жанр сприяло розвитку богословської думки, поширенню християнського вчення, збагаченню духовності. Проповіді мали значення і в духовному, і ужитковому плані, ставали в нагоді священикам насамперед у їх практичній діяльності - духовному вихованні населення. За висловом одного з діячів II половини ХІХ ст. М.Думитрашка, «проповедь народная – это дело вообще не легкое; но по местамъ появляются такіе счастливые и талантливые люди, которымъ удается победить эту трудность и которыхъ поучения имеютъ чрезвычайное влияние на народъ» [1, с. 5].

Духовна спадщина проповідників перетворюється на предмет висвітлення на сторінках видань релігійної періодики, зокрема й "Полтавских епархиальных ведомостей". Обґрунтовуючи мотивацію публікацій подібного роду, в одному з номерів часопису зазначалося: «Между темъ кругъ действия такихъ поучений естественно ограничивается пределами прихода проповедника и оне редко сообщаются даже соседнимъ местностямъ. Отсюда естественно возникаетъ потребность въ такомъ изданіи, какъ принятое нами, где бы подобныя замечательныя пастырскія наставленія, отличающіяся особенною ясностію мысли, назидательностію і простотою изложенія, делались общимъ достояніемъ» [1, с. 5].

У даній статті авторка ставить за мету дослідити церковне проповідництво як самобутній духовний жанр на сторінках часопису "Полтавские епархиальные ведомости". Дана мета реалізується через низку завдань: подати загальну характеристику церковних проповідей; виявити їх особливості на основі аналізу текстів; з'ясувати основну тематику; визначити завдання та спрямованість проповідей.

Серед дослідників, які вивчали церковне проповідництво як самобутній духовний жанр варто назвати В.О.Денисенка [2], А.А. Бойко [3], С.О. Гладкого [4]. Разом із тим аналіз проповідництва на сторінках "Полтавских епархиальных ведомостей" не був предметом спеціального дослідження науковців.

З М І С Т

Розділ 1. ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

<i>О.Удовенко, М.Юрій</i> КОЗАЦТВО ЯК СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ФЕНОМЕН	3
<i>О.Лобко</i> ПОСЕСІЯ В РОСІЙСЬКІЙ ІМПЕРІЇ (НА ПРИКЛАДІ ОРЕНДИ ЗЕМЛІ В ТЕПЛИЦЬКО – БУБНОВЕЦЬКО – СИТКОВЕЦЬКОМУ МАЄТКУ РОДИНИ ПОТОЦЬКИХ СЕРЕДИНА ХІХ – ПОЧАТОК ХХ СТ.)	16
<i>О.Шмид</i> ЗЕМЕЛЬНА РУСИФІКАЦІЯ ВОЛИНИ ПІСЛЯ ПОЛЬСЬКОГО ПОВСТАННЯ 1863 РОКУ	25
<i>Г.Потапшнікова</i> ОСОБЛИВОСТІ КОНТРАБАНДНОГО ПРОМИСЛУ НА ПРАВОБЕРЕЖНІЙ УКРАЇНІ У КІНЦІ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТ.....	30
<i>І. Міляевич</i> РОЛЬ ВОЛИНСЬКОГО ЗЕМСТВА У ФОРМУВАННІ СИСТЕМИ МІСЦЕВИХ ПЕРІОДИЧНИХ ВИДАНЬ НА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ	33
<i>О.Колесник</i> ЦЕРКОВНЕ ПРОПОВІДНИЦТВО ЯК САМОБУТНІЙ ДУХОВНИЙ ЖАНР (ЗА МАТЕРІАЛАМИ ЧАСОПИСУ „ПОЛТАВСКИЕ ЕПАРХИАЛЬНЫЕ ВЕДОМОСТИ”)	40
<i>А.Киридон</i> ДЕРЖАВА – ЦЕРКВА – СУСПІЛЬСТВО В РАДЯНСЬКІЙ УКРАЇНІ ПЕРІОДУ 1917 – 1930-Х РОКІВ: МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ	46
<i>В.Милуць</i> В. ЛИПИНСЬКИЙ І ЦЕРКВА.....	54
<i>П.Долганов</i> ЗАХИСНА ЕКСПАНСІЯ: ЕКОНОМІЧНИЙ НАЦІОНАЛІЗМ У ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНСЬКИХ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ В МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД	57
<i>В.Власенко</i> КОСТЬ МАЦІЄВИЧ НА ЧОЛІ БЮРО ПРАЦІ УКРАЇНСЬКОГО РЕСПУБЛІКАНСЬКО-ДЕМОКРАТИЧНОГО КЛУБУ В ПРАЗІ	63
<i>М.Гон</i> ЄВРЕЇ ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ В УМОВАХ АВТОРИТАРНИХ/ТОТАЛІТАРНИХ РЕЖИМІВ (ДРУГА ПОЛОВИНА 1930-Х – ПОЧАТОК 1940-Х РОКІВ).....	68
<i>Л.Романець, І.Романюк</i> МАТЕРІАЛЬНО-побутові УМОВИ ПРАЦІ ПОВОЄННОГО УЧИТЕЛЬСТВА УКРАЇНИ	72
<i>О. Ворон</i> ДОБРОЧИННА ДІЯЛЬНІСТЬ РИМО-КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ В УКРАЇНІ	76

<i>С.Филипчук</i> УЧАСТЬ УКРАЇНСЬКИХ ХРИСТИЯНСЬКИХ ПАРТІЙ У ПАРЛАМЕНТСЬКИХ (1998,2002, 2004 рр.) І ПРЕЗИДЕНТСЬКИХ (2006 р.) ВИБОРАХ	80
<i>В.Виткалов., О.Граб</i> ОСВІТА УКРАЇНИ В УМОВАХ СУСПІЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ	85
<i>Ю.Гриценко</i> УКРАЇНО-ІНДІЙСЬКІ СТОСУНКИ: СТАНОВЛЕННЯ ТА СУЧАСНИЙ СТАН.....	91

Розділ 2. ІСТОРІЯ ВОЛИНІ. КРАЄЗНАВСТВО

<i>Л.Казначеева</i> СТРУКТУРА ТА ОСНОВНІ НАПРЯМИ ДІЯЛЬНОСТІ ДВОРЯНСЬКИХ ІНСТИТУЦІЙ ВОЛИНСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ (60 - ТІ РОКИ ХІХ – ПОЧАТОК ХХ СТ.)	97
<i>Я.Цецик</i> ДІЯЛЬНІСТЬ УНДО НА ВОЛИНІ У КОНТЕКСТІ ЗМІНИ ПОЛІТИЧНОЇ СТРАТЕГІЇ ПАРТІЇ (ДРУГА ПОЛОВИНА 1935-1939 РР.)	104
<i>В.Борщевич</i> УКРАЇНСЬКИЙ СВЯЩЕНИК НИКАНОР ПАШКЕВИЧ (ДО СТОРІЧЧЯ З ДНЯ НАРОДЖЕННЯ)	113

Розділ 3. ВСЕСВІТНЯ ІСТОРІЯ. ІСТОРІЯ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН І ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ

<i>К.Ерофеев</i> КАЛЬВИНИЗМ В САНКТ-ПЕТЕРБУРГЕ: ИСТОРИЯ И СОВРЕМЕННОСТЬ(ИСТОРИКО-ПРАВОВОЙ АНАЛИЗ)	120
<i>С.Дегтярьов</i> ЧИНОВНИКИ СУДОВИХ УСТАНОВ ПЕРШОЇ ІНСТАНЦІЇ У КІНЦІ ХVІІІ – ПЕРШІЙ ПОЛОВИНИ ХІХ СТ. (НА ПРИКЛАДІ І МАТЕРІАЛАХ ПОВІТОВИХ СУДІВ)	123
<i>Ю.Федорик</i> АНТИУНІАТСЬКА ПОЛІТИКА ЦАРСЬКОЇ ВЛАДИ В КІНЦІ ХVІІІ – ХІХ СТ., ТА ЇЇ ВПЛИВ НА НАЦІОНАЛЬНО-РЕЛІГІЙНІ ВІДНОСИНИ НА КОЛИШНІХ СХІДНИХ ЗЕМЛЯХ РЕЧІ ПОСПОЛИТОЇ.....	129
<i>С.Атаманенко</i> РОЗВИТОК ІМІГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ США В ПЕРІОД ГРОМАДЯНСЬКОЇ ВІЙНИ І РЕКОНСТРУКЦІЇ.....	135
<i>С.Косяк</i> НІМЕЦЬКИЙ КОЛОНІАЛЬНО-ТОВАРИСЬКИЙ РУХ 70-Х – ПОЧАТКУ 80-Х РОКІВ ХІХ СТ.	138
<i>Н.Плюта</i> ФРАНЦУЗЬКИЙ КОЛОНІАЛІЗМ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ СТ.: ТЕРИТОРІАЛЬНЕ РОЗШИРЕННЯ ТА ІДЕОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ	141

<i>Т.Телькієна</i> СИСТЕМА НАРОДНОГО ПРЕДСТАВНИЦТВА У ФРАНЦІЇ КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТ.: ПОГЛЯД РОСІЙСЬКИХ КОНСЕРВАТОРІВ	150
<i>Д. Ласкавий</i> АНГЛО-ПЕРСЬКА НАФТОВА КОМПАНІЯ І ТОВАРИСТВО «БРАТИ НОБЕЛЬ»: НОВІ МОТИВИ АНГЛО-РОСІЙСЬКОГО СУПЕРНИЦТВА В ПЕРСІЇ (1910 – 1913)	156
<i>О.Ворон</i> СОКОЛЬСЬКИЙ РУХ У ПЕРІОД ІСНУВАННЯ ЧЕХОСЛОВАЦЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ	164
<i>М.Карпенко</i> РОЛЬ КИТАЙСЬКИХ Й ІНШИХ ІНТЕРНАЦІОНАЛЬНИХ ФОРМУВАНЬ У ЗАВОЮВАННІ ТА УТРИМАННІ РАДЯНСЬКОЇ ВЛАДИ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ В СІЧНІ – ТРАВНІ 1919 Р.	169
<i>Н. Венгер</i> МЕНОНІТСЬКЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО ТА СОЦІАЛЬНІ КОНФЛІКТИ В РОСІЇ У 1917-1920 рр. (НА ПРИКЛАДІ ПІВДЕННОРОСІЙСЬКИХ ГУБЕРНІЙ)	175
<i>О.Нагорнюк</i> РОСІЙСЬКИЙ ФАКТОР У ВИБОРАХ ДО ЗАКОНОДАВЧИХ ІНСТИТУЦІЙ ДРУГОЇ РЕЧІ ПОСПОЛИТОЇ (1920-ті – 1930-ті РР.)	183
<i>О.Давлстов</i> НЕУРЯДОВІ МОЛОДІЖНІ ОРГАНІЗАЦІЇ "ІІІ РЕЙХУ" І ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА УРЯДУ А.ГІТЛЕРА (1933-1936)	188
<i>Л. Коваленко</i> ВИСВІТЛЕННЯ ПАДІННЯ БЕРЛІНСЬКОЇ СТІНИ В МАТЕРАЛАХ МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ	193
<i>S. Wilk</i> WYKORZYSTANIE INTERNETU PRZEZ ADMINISTRACJĘ PUBLICZNĄ I ELITY POLITYCZNE W RELACJACH Z MIESZKAŃCAMI WOJEWÓDZTWA PODKARPACKIEGO	198
<i>В.Пінцак</i> ПРИДНІСТРОВСЬКИЙ КОНФЛІКТ ЯК ФАКТОР УСКЛАДНЕННЯ ТРАНСКОРДОННИХ ВЗАЄМИН УКРАЇНИ	207
<i>О.Неприцький</i> ВЕЛИКА БРИТАНІЯ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ НАПРИКІНЦІ ХХ СТ.	210
<i>В.Газін</i> НОВА БАЛКАНСЬКА КРИЗА НА РУБЕЖІ СТОЛІТЬ	214
<i>В.Завадський</i> ВСТУП КРАЇН БАЛТІЇ У ЄС ТА ОСНОВНІ НАПРЯМКИ АДАПТАЦІЇ ЗАКОНОДАВЧОЇ БАЗИ (1991-2004)	220
<i>Г.Роціна</i> ФАКТОР ІНОЗЕМЦІВ В СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНОМУ ТА ЕКОНОМІЧНОМУ ЖИТТІ НІМЕЧЧИНИ	226
<i>М.Кабачинський</i> ІСТОРИЧНИЙ ШЛЯХ ПРИКОРДОННИХ ВІЙСЬК РЕСПУБЛІКИ БІЛОРУСЬ (Із циклу “Історія прикордонних структур зарубіжних країн”).....	237

Розділ 4.
ПОЛІТИЧНІ ІДЕЇ ТА ПРОЦЕСИ В ІСТОРИЧНОМУ КОНТЕКСТІ.
МЕТОДОЛГІЯ, ІСТОРИОГРАФІЯ ТА ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВО

<i>Я.Кравченко</i> ПРОБЛЕМИ ПОЛЬСЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ ІСТОРІЇ КІНЦЯ ХVІІІ - ХІХ СТ. У ПРАЦЯХ ФРАНЦУЗЬКОГО ІСТОРИКА ДАНІЄЛЯ БОВТА	244
<i>О.Кіян</i> ІСТОРИЧНА ГЕОГРАФІЯ В НАУКОВІЙ СПАДЩИНІ ВОЛОДИМИРА АНТОНОВИЧА	248
<i>Є.Сінкевич</i> ЛЬВІВСЬКЕ ІСТОРИЧНЕ СЕРЕДОВИЩЕ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ СТОЛІТТЯ. ДО ПРОБЛЕМИ ПОРІВНЯННЯ З КРАКІВСЬКОЮ І ВАРШАВСЬКОЮ ІСТОРИЧНИМИ ШКОЛАМИ	254
<i>В.Яремчук</i> УКРАЇНСЬКЕ НАЦІОТВОРЕННЯ В АЛЬТЕРНАТИВНИХ КОНЦЕПЦІЯХ УКРАЇНСЬКИХ РАДЯНСЬКИХ ІСТОРИКІВ (СЕР. 50-Х – ПОЧ. 70-Х РОКІВ).....	257
<i>В.Михайлов</i> УКРАЇНСЬКА СВІТСЬКА РУКОПИСНА КНИГА ХVІІ - ХVІІІ СТОЛІТТЯ В НАУКОВОМУ ДОРОБКУ О.АПАНОВИЧ	261
<i>Б.Острогорова</i> КОНТРОВЕРСІЙНІСТЬ ДИСКУРСУ ПОСТМОДЕРНУ	266
<i>М.Ślęzak</i> PRAWA MNIEJSZOŚCI NARODOWYCH W POLSCE W ŚWIETLE USTAWY O MNIEJSZOŚCIACH NARODOWYCH I ETNICZNYCH ORAZ O JĘZYKU REGIONALNYM.....	272
<i>В. Szegda</i> MNIEJSZOŚCI NARODOWE A POLSKIE MEDIA W PRACACH SEJMOWEJ KOMISJI MNIEJSZOŚCI NARODOWYCH I ETNICZNYCH IV KADENCJI SEJMU RP (ze szczególnym uwzględnieniem mniejszości ukraińskiej).....	275
<i>С.Троян</i> ПРОБЛЕМИ НІМЕЦЬКОГО КОЛОНІАЛІЗМУ: ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА	279
<i>О.Северова</i> ПОЛЬСЬКЕ ПИТАННЯ В ПЛАНАХ ТА ПРОГРАМАХ ДЕКАБРИСТІВ	284

Розділ 5.
МАТЕРІАЛИ ТРЕТЬОЇ НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
„ЕВОЛЮЦІЯ ВІЙСЬКОВОГО МИСТЕЦТВА”
(1 – 2 листопада 2007 р., м. Рівне)

<i>І.Марчук, В.Мушировський</i> КОЛЕКЦІЯ ЗБРОЇ РІВНЕНСЬКОГО ОБЛАСНОГО КРАЄЗНАВЧОГО МУЗЕЮ	287
<i>Ю.Візітів</i> КОРОТКИЙ СЛОВНИК ВІЙСЬКОВОЇ ФОРМИ, СПОРЯДЖЕННЯ ТА ЗБРОЇ	295

**Розділ 6.
РЕЦЕНЗІЇ, АНОТАЦІЇ, РЕФЕРАТИ ТА ОГЛЯДИ**

Ю.Войцехівський

Юрій Лизогуб: **ЩЕ НЕ ПРОЙДЕНО ШЛЯХ!**

(До ювілею доктора історичних наук, професора ЮРІЯ МАРКОВИЧА ЛИЗОГУБА) 299

О.Прищеп

СТОРІНКИ ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОГО КРАЄЗНАВСТВА

В ОСТАННІЙ ПРАЦІ Г.С.ДЕМ'ЯНЧУКА

(Рец.: Дем'янчук Г.С. Українське краєзнавство: сторінки історії

/Г.С.Дем'янчук, Б.Г.Дем'янчук, А.Г.Дем'янчук. – К.: Вид. центр “Просвіта”, 2006.

– 296 с. – Бібліогр.: с. 247-253.) 301

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ 302

ЗМІСТ 304

Наукове видання

Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії

Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету

Збірник наукових праць

Випуск 12

Відповідальний за підготовку збірника до видання – С.С. Троян

Відповідальний за випуск – В.М.Шеретюк

Комп'ютерна верстка – С.С.Троян

Обкладинка – О.Я.Тарасюк

Підписано до друку 5. 01. 2008 р. Папір офсетний. Гарнітура “Times New Roman”. Наклад 100. Обліково-видавничих аркушів 32,94. Віддруковано засобами оперативної поліграфії ПП Самборський І.О., вул. Толстого, 3, м. Рівне, Україна, 33028.

Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії: Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету: Збірник наукових праць. – Рівне: РДГУ, 2008. – Випуск 12. – 309 с.